

Kisebbségek Macedóniában

Háry Szabolcs¹ – M. Császár Zsuzsa²

Macedónia a Balkán egyik legfiatalabb állama, 1991 szeptemberében nyilvánította ki elszakadását Jugoszláviától. A későn – 20. században – nemzeté váló macedónok ezzel önálló államot építhetnek, amelynek elismerése a szomszédos országok részéről komoly nemzetközi vitákat indukált (különösen a görögök részéről fogalmazódott meg éles szembenállás). Az említett legitimitációval kapcsolatos nézetkülönbségek az önálló macedón nemzet létének elfogadásán túl az országban élő kisebbségek jogainak védelme kapcsán is előkerültek, bár a legproblematisabbnak látszó albán-macedón viszony hivatalosan nem okozott feszültséget Albániával, illetve napjainkban a térség legfiatalabb államával, Koszovóval, annak ellenére, hogy ez utóbbi térségből az 1990-es évek végére jelentős számú – hivatalosan nem is regisztrált – albán menekült települt át Macedóniába. Ez jelentősen megnövelte az egyébként is igen magas fertilitási mutatóval rendelkező albán nép lélekszámát az országban. A legutolsó hivatalos népszámlálás szerint a Macedónia északnyugati régiójába koncentrálódó etnikum aránya 25,17% (a valóságban ennél valószínűleg nagyobb számban és arányban élnek az országban). Az albánok az 1990-es évektől kezdve egyre jelentősebb követelésekkel álltak a többségi társadalmat képviselő államhatalom felé, s ez komoly konfliktushoz, fegyveres harchoz is vezetett. A megállapodást rögzítő Ohridi Keretegyezmény (2001) adja a keretét a két fél együttélésének, így a kisebbségi jogok gyakorlására vonatkozóan is.

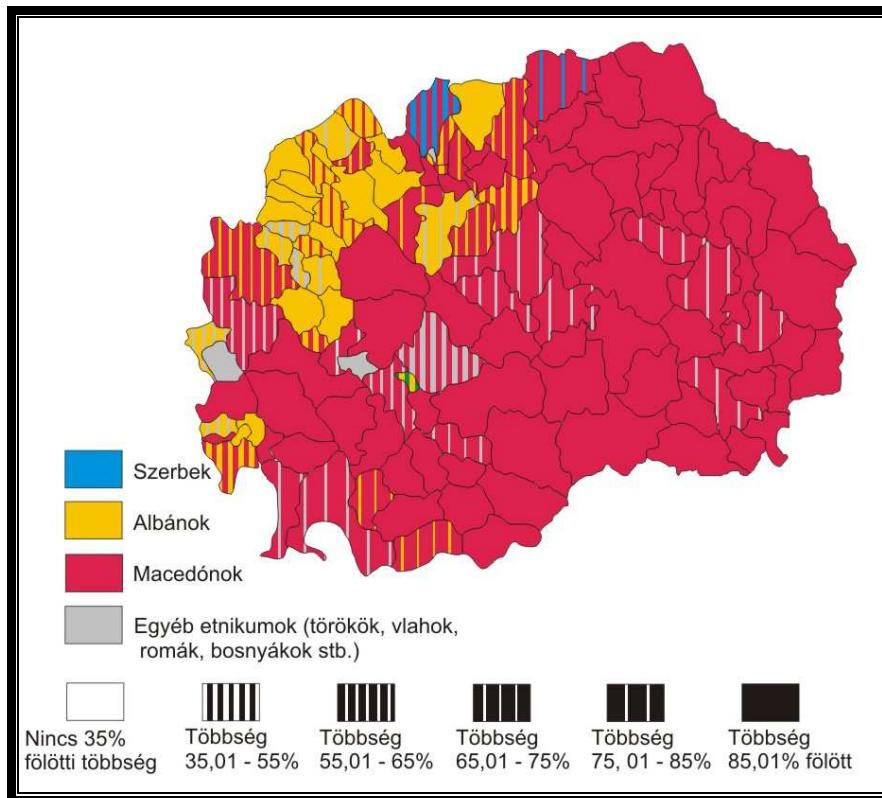
Az albán etnikum mellett jelen lévő sok kis nemzetiség (kb. 24) is egy sor probléma potenciális hordozója, amelyeknek megoldása az ország vezetése számára kihívást jelent. A nagyszámú kisebbségek jelenlétét az magyarázza, hogy Macedónia mai területe a történelem folyamán a különböző birodalmak és államok ütközőzónájába tartozott, ami hozzájárult a különböző népek keveredéséhez, illetve az ország mai, vegyes etnikai képeinek a kialakulásához (HÁRY SZ. 2009a).

A legutolsó, 2002-es népszámlálás adatai szerint a lakosság 64,18%-a macedón nemzetiségű, a legnagyobb kisebbség az albán, amely a népesség 25,17%-át alkotja, a többi nemzeti kisebbség - török, roma, szerb, bosnyák, vlah és egyéb kisebbségek - aránya 10,65%-ot tesz ki. Míg az albán etnikum területileg koncentrált, a kisebbségek közül egyedül a szerbek, bosnyákok és vlahok esetében látszik hasonló sűrűsödés. A szerbek a Vardar völgyében, a bosnyákok a Veles- Dolneni-Skopje háromszögben, míg a vlahok Stip és Bitola közelében helyezkednek el (PAP N. – REMÉNYI P. – VÉGH A. 2008). A törökök egyébként két opstinában (Plasnica: 97,82%, Centar Zsupa: 80,17%) vannak többségben, de szétszórtan élnek az országban, a romák egyedül a főváros közelében élnek nagyobb tömbben (60%-uk ide összpontosul).

¹ Doktorjelölt, PTE Földtudományok Doktori Iskola.

² Egyetemi docens, PTE TTK Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszék.

Tanulmányunkban az albán kisebbség kivételével az országban élő többi etnikum helyzetének elemzésével foglalkozunk, áttekintve történeti és térbeli sajátosságait, jogait valamint lehetőségeit.

1. ábra: A vegyes lakosságú területek eloszlása és etnikai arányai Macedóniában 2002-ben

Forrás: Državen zavod za statistika Skopje 2002. Szerk: VÉGH A. 2008.

1. Török kisebbség

A török nemzetiségű népesség az 1371-től – amikor az oszmán haderő véres csatában legyőzte Ugleša és Volkasin fivérek csapatait a Marica folyónál – 1913-ig, az első balkáni háború végéig tartó oszmán uralom alatt érkezett a mai Macedónia területére. A több mint öt évszázados oszmán uralom megváltoztatta Macedónia etnikai térképét, de az itt élő szláv népességet nem sikerült asszimilálni. Ugyanakkor a törökök szokásai, vallása, nyelve mély nyomot hagyott az itt élő népességen, amelynek fontos jele, hogy sikeresen iszlamizálták a szláv lakosság egy részét (KISZELINOVSKI, Sz. 2007). (Az ország nyugati részén élő, macedón nyelvet beszélő muzulmánokat torbeseznek, a Koszovó déli-délkeleti részén élőket pedig gorániaknak hívják.)

Az 1912-13-as balkáni háborúkat követően – elsősorban a kivándorlásnak köszönhetően – nagymértékben csökkent a törökök száma Macedóniában. Ugyanez a tendencia figyelhető meg a második világháborút követő időszakban, különösen 1954 és 1962 között, miután Jugoszlávia és Törökország aláírta a jugoszláviai török kisebbség kitelepülésének szabályozásáról szóló szerződést. Ebben az időszakban a török nemzetiségű népesség több mint fele költözött Macedóniából Törökországba (NIKODINOVSKI, B. – SZTOJMILOV, A. 1999).

Érdekeséggé kell jegyezni, hogy a balkáni törökökkel ellentétben (akik főleg a városi lakosságban jelentek meg) Macedónia területén kialakult egy jellegzetesen nem városi török réteg, akiknek betelepítése elsősorban katonai célokat szolgált. Ezeket a könnyen mozgósítható félnomád jürüköket a jelenlegi állam déli és délkeleti részében találhatjuk (VÉGH A. 2010).

Népszámlálás éve	Törökök száma	Törökök aránya (%)
1953	203.938	15,63
1961	131.484	9,35
1971	108.552	6,59
1981	86.591	4,54
1994	78.019	4,00
2002	77.959	3,85

1. táblázat. Török nemzetiségű lakosság száma és aránya Macedóniában 1953-tól 2002-ig

Forrás: Sztatistitski godisnik na Republika Makedonija, 2009 adatai alapján szerkesztette: HÁRY SZ.

Számuk, illetve a népességen belüli arányuk a múlt század 60-as éveitől is csökkenő tendenciát mutat, amelynek egyik oka a kivándorlás (Törökországba és Nyugat-Európába), a másik pedig az albán többségű területeken az ugyancsak muzulmán vallású albánok asszimilációs törekvései. Az albán férfiak és török nők által kötött vegyes házasságokban a családok az albán nyelvet használják és az albán szokások szerint élnek. A legutóbbi népszámlálásokon egyes vidékeken az is előfordult, hogy az albán nemzetiségű kérdezőbiztosok a törököket is albánként vették nyilvántartásba.

Az albánoktól eltérően a törökök szétszórtan élnek Macedóniában. A 2002-es népszámlálás adatai szerint a 2004-ben bevezetett közigazgatási felosztást (85 járás, azaz opština) figyelembe véve a törökök csak két járásban (Plasnica: 97,82%, Centar Zsupa: 80,17%) alkotnak többséget, Mavrovo i Rostusa járásban 31,10%, további 11 járásban 10-20% közötti, 5 járásban pedig 5-10% közötti az arányuk (www.stat.gov.mk). Ahogy fentebb jeleztük, számuk fogyatkozóban van a jelentős mértékű kivándorlás miatt, amelynek célpontja Németország, Hollandia illetve Törökország. A migrációban meghatározó szerepet játszanak a romló életkörülmények. Az 1991 után felmerülő gazdasági nehézségek erőteljesen befolyásolták a török

közösségek életét. A bányászat megszűntét követően a gazdaságilag depressziós térségben élők (a törökök által lakott régiók az ország legszegényebb területei) körében nagyfokúvá vált a munkanélküliség, egyedül a dohánytermesztés biztosíthat minimális megélhetési forrást.

A Jugoszlávián belüli Macedón Szocialista Köztársaság 1974-es alkotmánya a törököket – az albánokkal együtt – az országban élő nemzetiségként ismeri el. A független Macedón Köztársaság 1991-es alkotmánya a törököknek, a többi nemzetiséghez hasonlóan, egyenlő állampolgári jogokat biztosít (KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004).

A török kisebbség aktívan részt vesz a politikai életben. Érdekeiket a baloldalon a Török Demokrata Párt (TDP), a jobboldalon pedig a Macedóniai Törökök Demokratikus Pártja (DPTM) képviseli. A TDP jelöltjei rendre a Macedón Szociáldemokrata Szövetsége (SzDSzM), a DPTM-é pedig a Belső Macedón Forradalmi Szervezet – Macedón Nemzeti Egység Demokratikus Pártja (VMRO-DPMNE) által vezetett pártszövetség listáján indulnak a parlamenti választásokon. 2008-ban – a DPTM képvisletében – 1 török képviselő jutott be a 120 tagú macedón parlamentbe ((www.sobranie.mk).

A Macedón Rádió és Televízió (MRTV) keretein belül Török Szerkesztőség működik, amely rendszeresen sugároz török nyelvű műsorokat, naponta 150 perces műsor látható az állami hármas csatornán. A regionális kereskedelmi televíziók török nyelvű adásai Szkopje, Gosztivár, Stip és Lipkovo körzetében foghatók (KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA I. 2004).

1. 1. A török kisebbség oktatása

A II. világháború végét követően azonnal elkezdődött a török gyermekek és fiatalok, illetve az írástudatlan felnőttek anyanyelvi oktatása. Az 1945/46-os tanévben 55 török nyelvű általános iskola működött az országban. A török általános iskolák száma az 1949/50-es tanévre elérte a 100-at, bennük 249 tanár 12621 diákot oktatott. Ugyanakkor 1950-ig az ún. népi iskolákban 21203 török nemzetiségű analfabéta felnőtt sajátította el az írás-olvasás alapjait. Az 1950-es évek közepétől – a törökök kivándorlásának köszönhetően – a helyzet gyökeresen megváltozott, a török iskolák és tanulók száma nagymértékben csökkent. Az alábbi táblázatból látható, hogy az anyanyelvi alapfokú oktatásban részesülő török tanulók száma 6000 fő, a török általános iskolák száma pedig 60 körül stabilizálódott.

A török nyelven oktató iskolák mellett a macedón, illetve albán nyelvű iskolákban számos párhuzamos osztályt indítanak. A török nyelven tanulók aránya lassú növekedésének magyarázata, hogy a vizsgált időszakban az összes tanulói létszám folyamatosan csökkent.

Tanév	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
Török iskolák száma	57	57	57	60	61	60	60
Török párhuzamos osztályok száma	258	272	274	353	318	321	318
Török nyelven tanulók száma	5825	5712	5602	6972	6107	5999	5740
Török nyelven tanulók aránya (%)	2,47	2,49	2,50	2,96	2,68	2,72	2,67
Török oktatók száma	326	361	370	472	413	450	464

2. táblázat. Török nyelvű alapkü oktatás adatai Macedóniában 2002/03-tól 2008/09-ig

Forrás: Sztatistitski godisnik na Republika Makedonija, 2010 adatai alapján szerkesztette: HÁRY SZ.

A II. világháború utáni Jugoszlávia időszakában a török nyelvű középfokú oktatásban is az alapkühoz hasonló folyamatok zajlottak le. A 3. táblázat adataiból kitűnik, hogy 2002/03-as és a 2008/09-as tanév közötti időszakban a török középiskolák száma 5-ről 10-re, a tanulók száma, illetve az összes tanulóhoz viszonyított aránya majdnem a duplájára növekedett, tehát a török fiatalok közül egyre többen részesülhetnek anyanyelvi középfokú oktatásban. Hozzá kell tenni azonban, hogy a rossz közlekedési viszonyok miatt, illetve a kemény tél idején a rurális térségekben (főleg a keleti országrészben) élők számára nem biztosított a városi középiskolában a folyamatos részvétel. Igen magas a lemorzsolódók száma, nehezebbé válik a többségi államnnyelven való kommunikáció, ezzel csökken az érdekérvényesítés és a folyamatos munkavállalás lehetősége. Egyes kutatók szerint a török kisebbség helyzete, különösen a nehéz társadalmi-gazdasági körülmények miatt, a romák mellett a legrosszabb. A török kisebbség a fentebb bemutatott oktatási lehetőségeket nem tartja elegendőnek. Elsősorban a vidéki településeken élők számára jelent gondot a továbbtanulás és a tankönyvek megvásárlása (NAJČEVSKA, M. – SIMOSKA, E. – GABER, N. 1996).

Tanév	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
Török iskolák száma	5	7	8	8	8	9	10
Török párhuzamos osztályok száma	25	30	36	40	41	48	55
Török nyelven tanulók száma	762	925	1090	1128	1216	1326	1465
Török nyelven tanulók aránya (%)	0,81	0,99	1,16	1,20	1,30	1,43	1,57
Török oktatók száma	91	122	112	131	107	141	175

**3. táblázat. Török nyelvű középfokú oktatás adatai Macedóniában
2002/03-tól 2008/09-ig**

Forrás: Sztatistitski godisnik na Republika Makedonija, 2010 adatai alapján szerkesztette:
HÁRY SZ.

Bár nem kizárólag a török kisebbség oktatását szolgálja, nem kerülhetjük meg az 1996-ban alapított szkopjei Yahya Kemal Magán Középiskola említését. Ennek oka, hogy az intézmény – amely a XIX. század végén Szkopjében született török költőről, Yahya Kemal Beyatli-ról kapta a nevét – tulajdonosa, összes vezetője, a tanárok és a diákok többsége török nemzetiségű. Ettől függetlenül a jelentkezésnél nem jelent előnyt a török nemzetiség, illetve nyelvtudás, a diákok anyanyelvüknek megfelelően macedónul, albánul és törökül is letehetik a felvételi vizsgát. A középiskola Macedónia elit oktatási intézményévé vált, amelynek a diákjai rendszeresen kimagasló eredményeket érnek el a nemzeti és nemzetközi matematika, fizika, kémia és nyelvi tanulmányi versenyeken (www.yahyakemalcollege.edu.mk)

A török általános iskolai tanítókat a szkopjei „Szveti Kiril i Metodij” Egyetem „Szveti Kliment Ohridszki” Pedagógiai Karán – részben az anyanyelvükön – képzik. Emellett a török kisebbséghez tartozóknak a fenti egyetem Bölcsészettudományi Karának Török Nyelv és Irodalom Tanszékén van lehetőségük anyanyelvi felsőfokú képzésben részt venni.

2. Szerb kisebbség

Az 1912-13-as balkáni háborúkat lezáró bukaresti béke eredményeként Szerbia megszerezte a Vardari Macedóniát, gyakorlatilag a mai Macedónia területét, amelyet a II. világháborúig Dél-Szerbia néven kormányzott. 1920-ban Szerbiában kolonizációs rendeletet hoztak, amelynek értelmében előirányozták telepések beköltöztetését a szerb fennhatóság alá került Vardari Macedóniába az etnikai struktúra megváltoztatása, illetve a lakosság „szerbesítése” érdekében. A szerbek betelepítését „mezőgazdasági” és „adminisztratív” kolonizációnak nevezték. Az előbbi keretében jó minőségű földeket ajánlottak a betelepülő szerbeknek, ennek eredményeként a két világháború között 3670 szerb család, összesen 18384 fő költözött Macedóniába. Az „adminisztratív” kolonizáció keretében a közigazgatási, igazságszolgáltatási, egyházi, katonai és oktatási vezetési funkciókat igyekeztek szerbekkel betölteni. A kolonizációs politika eredményeként összesen 96347 szerb, Vardari Macedónia akkori teljes lakosságának 10%-a települt be (KISZELINOVSKI, Sz. 2007).

A II. világháború alatt Bulgária annektálta Macedónia jelentős részét, a szerbek pedig elhagyták az országot. A háború után – immár a szocialista Jugoszlávián belül, egyes macedón partizán-, illetve politikai vezetők, mint Metodija Andonov-Csento és Emanuil-Mane Csucskov álláspontja ellenére – megkezdődött a szerbek visszatérése (SZTAVOVI-KAVKA, I. 2002).

Népszámlálás éve	Szerbek száma	Szerbek aránya (%)
1953	35112	2,69
1961	42728	3,04
1971	46465	2,82
1981	44468	2,33
1994	40228	2,07
2002	35939	1,78

4. táblázat. A szerb nemzetiségű lakosság száma és aránya Macedóniában 1953-tól 2002-ig

Forrás: Sztatistitski godisnik na Republika Makedonija, 2009 adatai alapján szerkesztette:
HÁRY SZ.

A II. világháború után a szerbek száma és aránya nem érte el a két világháború közötti szintet, ami annak is köszönhető, hogy nem volt szükség szerb nemzetiségű hatalmi elit idetelepítésére, mivel a macedónok – akik a nemzeti és kulturális önállóságukat a titói Jugoszláviának köszönhették – egészen 1991-ig lojálisak voltak az államszövetséghez (HÁRY SZ. 2009a). A szerb nemzetiségű lakosság száma az 1970-es évekig emelkedett és az 1994-es népszámlálásig 2-3% között maradt az arányuk. Az 1980-as években bekövetkező csökkenés fő

oka, hogy a szerbek közül egyre többen – különösen azok, akik vegyes házasságban éltek – vallották magukat „jugoszláv” nemzetiségűnek. 1992-ben a Jugoszláv Néphadsereg kivonása, és ezzel együtt a szerb nemzetiségű hivatásos katonák és polgári alkalmazottak távozása csökkentette az országban élő szerbek számát. Az azóta bekövetkezett további csökkenés főként az alacsony születésszám, illetve a szerb nemzetiségű lakosság elöregedése számlájára írható (4. táblázat). A szerbek alapvetően szétszórva élnek az országban, illetve kisebb tömbök figyelhetők meg a szerb határ mentén. A szerbek aránya az itteni járásokban a legmagasabb: Csucser-Szandevó 28,56%, Sztaro Nagoricsane 19,13%, Roszoman 9,88%, Kumanovo 8,59% (www.stat.gov.mk).

Macedónia 1991-es függetlenné válását követően etnikai feszültséget okozott, hogy a szerb kisebbség egy része nyíltan támogatta Szlobodan Milosevics nacionalista politikáját. A macedónok a Jugoszláv Néphadsereg kivonása (1992) után is attól tartottak, hogy a „nagyszerb” törekvések egyik célja, hogy a két világháború közötti helyzethez hasonlóan Macedóniát Szerbiához csatolják. Ez a feszültség 1995-től – miután Jugoszlávia elismerte Macedóniát – csökkent ugyan, 1999-ben azonban újra feléledt, amikor a szerbeknek – és nem utolsósorban a velük szimpatizáló macedónoknak – a NATO jugoszláviai bombázásai elleni tiltakozása erőszakos tüntetésekben öltött testet (KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004). (A világsajtót bejárták azok a felvételek, amelyeken látható, hogy a tüntetők felgyűjtik az USA szkopjei nagykövetségének bejáratát.)

A nemzeti kisebbség státuszát élvező szerbek politikai képviselőt a VMRO-DPMNE-vel együttműködő Macedóniai Szerbek Demokratikus Pártja (DPSzM) tűzte zászlajára. A DPSzM a VMRO-DPMNE által vezetett pártszövetség listáján 2008-ban egy, a nem nemzetiségi alapon szerveződő pártok pedig további három szerb nemzetiségű képviselőt juttattak a macedón parlamentbe (www.sobranie.mk).

2. 1. A szerb kisebbség oktatása

A titói Jugoszlávia idején a macedóniai szerbek privilégizált helyzetben voltak, ők foglalták el a kulcspozíciók egy részét az államigazgatásban, ezen belül az oktatás területén, a szerb (pontosabban a szerb-horvát) nyelv használata pedig általánosan elfogadott – de nem kizárólagos – volt a közéletben és a médiában, idegen nyelvként történő elsajátítása pedig kötelező volt a macedón, illetve más tanítási nyelvű általános és középiskolákban.

1956-tól törvény tette kötelezővé a szerb nyelvű oktatás megszervezését mindenütt, ahol ezt a szerb kisebbség tagjai, illetve más nemzetiségűek igényelték. Ez az előírás, illetve a szerb kvázi államnyelv volta a szerb nyelvű alap- és középfokú oktatás gyors terjedését okozta Macedóniában. Jellemző, hogy ebben az időszakban Szkopje „Orce Nikolov”-ról elnevezett elit gimnáziumában kizárólag szerb nyelvű oktatás folyt (KISZELINOVSKI, Sz. - SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004).

Tanév	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
Szerb iskolák száma	11	11	10	8	8	8	7
Szerb párhuzamos osztályok száma	36	37	35	35	36	34	31
Szerb nyelven tanulók száma	483	463	458	464	458	417	435
Szerb nyelven tanulók aránya (%)	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,19	0,2
Szerb oktatók száma	63	94	82	67	72	77	65

5. táblázat. Szerb nyelvű alapfokú oktatás adatai Macedóniában 2002/03-tól 2008/09-ig

Forrás: Sztatisticki godisnik na Republika Makedonija, 2010 adatai alapján szerkesztette: HÁRY SZ.

A függetlenség kikiáltását követő időszakban a szerb nyelvű középfokú oktatás megszűnt (az említett elit gimnáziumot bezárták, a helyén ma nyelviskola működik), és az alapfokú oktatás lehetőségei is beszűkültek. Az utóbbi néhány évet vizsgálva (5. táblázat) látható, hogy a – csökkenő számú – szerb nyelvű általános iskolákban, illetve párhuzamos osztályokban tanulók száma 2007/08-as tanévig fokozatosan csökken (a 2008/09-es tanévben tapasztalható kismértékű növekedés valószínűleg nem jelez trendfordulót), az összes tanulóhoz viszonyított arányuk pedig 0,2% körül stabilizálódik. Ha az utóbbi adatot összehasonlítjuk a szerbeknek az összlakossághoz viszonyított arányával, egyértelműen kiderül, hogy az iskolaköteles korú szerb populációnak csak egy kis hányada részesül anyanyelvi oktatásban, a többiek macedón iskolákba, illetve osztályokba járnak. A fentiekből a szerb kisebbség lassú asszimilációjára következtethetünk.

3. Roma kisebbség

A Macedóniában élő romák többségének elődei a XV-XVI. században a törökökkel együtt érkezett erre a területre, kisebb részük pedig az utóbbi egy évszázadban Bosznia-Hercegovinából, Szerbiából és Koszovóból vándorolt be az országba (NIKODINOVSKI, B. 2000). Az előbbieket a török „yerli” (letelepedett) szóval különböztetik meg az utóbbiak „gurbert” (idegen) elnevezésű

csoportjától. A romák túlnyomó többsége muzulmán vallású, de a falvakban keresztény romák is élnek (KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004).

A roma népesség száma az utóbbi néhány évtizedben a magas természetes szaporodás és a bevándorlás eredményeként folyamatosan növekszik (6. táblázat). Az albán mellett Macedónia másik nagy kisebbségi „ügye” a romakérdés. A macedón kormányzat megpróbálja segíteni demokratizálódásukat és integrálódásukat. Sajnálatos módon rendkívül alulreprezentáltak a helyi hivatalokban, ez a képzettség hiányával magyarázható. Mint mindegyik közép- és délkelet-európai országban, ahol nagyobb számban élnek, egyedüli esélynek a társadalomba való integrálódásra az oktatás kínálkozik.

Népszámlálás éve	Romák száma	Romák aránya (%)
1953	20462	1,57
1961	20606	1,47
1971	24505	1,49
1981	43125	2,26
1994	43707	2,25
2002	53879	2,66

**6. táblázat. Roma nemzetiségű lakosság száma és aránya Macedóniában
1953-tól 2002-ig**

Forrás: Sztatiszticski godisnik na Republika Makedonija, 2009 adatai alapján
szerkesztette: HÁRY SZ.

A hivatalos statisztikák szerint a 2002-es census szerint számuk 53 ezer fő körüli, de a valóságban 100-150 ezer fő között mozog. A számok közötti eltérést azzal magyarázhatjuk, hogy a többség nem vállalja roma identitását, helyette inkább albánnak vagy töröknek vallják magukat vallásukat (muszlim) is figyelembe véve (www.romadecade.com). Emellett 1999-ben 2800 roma települt át Koszovóból Macedóniába, sőt a következő évben számuk elérte a 8 ezer főt (KOINOVA, M. 2007).

A romák szétszórva élnek az ország területén, többséget (60,6%) csak a főváros Suto Orizari járásában alkotnak (www.stat.gov.mk). Ennek oka, hogy az 1973-as pusztító erejű szkopjei földrengést követően itt telepítették le a fedél nélkül maradt romákat. (KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004). Szkopje mellett 70 településen élnek romák, a legtöbben Prilep, Tetovo, Kumanovo, Bitola, Gosztivár, Kicevo és Debar városokban. 95%-uk városokban él. Érdekes, hogy 15%-uk új házban lakik, viszont 38%-uk olyan lakóhelyen, amely a minimális életkörülmények szintjét sem éri el (villany, víz, stb. hiányában). A romák körében óriási mértékű a munkanélküliség (70-80% vagy még ennél is magasabb). Csak 7,2 %-uk dolgozik teljes munkaidőben, a többi foglalkoztatott segéd- illetve alkalmi munkát végez.

Az 1974-es alkotmány Macedóniában élő etnikai csoportként azonosította a romákat, 1981-ben nemzetiségi státuszt kaptak Jugoszláviában, a független Macedónia 1991-es alkotmánya pedig nemzeti kisebbségi státuszt garantál számukra, azaz a többi kisebbséggel azonos jogokkal rendelkeznek. A jogaik érvényesülését akadályozza azonban, hogy a romák többsége alacsony iskolai végzettséggel vagy azzal sem rendelkezik, munkanélküli és rendkívüli szegénységben él. Ennek ellenére megpróbálnak a többségi társadalom normái szerint élni, képviselőik révén együttműködni a kormányzattal. A kulturális életben zenészek és előadóművészek révén jelennek meg, közülük többen nemzetközi ismertségre is szert tettek (pl. Esmá Redzepova).

A Macedón Rádió és Televízió rendszeresen ad roma nyelvű műsorokat, 2001 óta pedig megjelenik a „Roma times” c. folyóirat, amelyben a cikkek kb. 60%-át roma nyelven írják (KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004).

A legrégebbi roma politikai szervezet az 1990-ben alapított, azóta Abdi Faik által vezetett Romák Teljes Emancipációjáért Párt. Emellett a Romák Integrációjáért Párt, a Romák Demokratikus Uniója és a Romák Szövetsége képviseli a kisebbség érdekeit. A fenti pártok a VMRO-DPMNE által vezetett pártszövetség listáján indultak a legutóbbi választásokon (2008), amelynek eredményeként jelenleg egy roma képviselő ül a macedón parlamentben (www.sobranie.mk). Érdekes, hogy a 90-es évek elején az ohridi romák megalapították az Egyiptomiak Szövetségét. Arra hivatkozva, hogy őseik a Balkánra település előtt Egyiptomban éltek, megpróbálták magukat „egyiptomi” kisebbségként elismertetni, de ez a törekvésük nem járt sikerrel, ezért a szervezet beszüntette tevékenységét (KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004).

3. 1. A roma kisebbség oktatása

1980-ban Szkopjében kiadták a „Roma nyelvten” c. kötetet, ami nem kis szerepet játszott a romák nemzettudatának feléledésében. Ennek ellenére a függetlenség elnyerése előtt nem folyt roma nyelvű oktatás Macedóniában. 1993-tól roma oktatási programot vezettek be, amelynek keretében fakultatív tantárgyként oktatják a roma nyelvet azokban az általános iskolákban, amelyekben roma gyermekek is tanulnak. Szintén 1993-ban kiadták az első roma nyelvű szótárt, a szkopjei „Szveti Kiril i Metodij” Egyetemen pedig megalakították a Roma Nyelv, Kultúra és Történelem Oktatási Központját (KISZELINOVSKI, Sz. - SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004).

2005-ben létrehozták a Roma Oktatási Alapítványt, amelynek célja a romák oktatási lehetőségeinek szélesítése, ezzel elsősorban a középiskolai továbbtanulás felé próbálják irányítani a jobb képességű tanulókat, ösztöndíjak sorát biztosítják a roma tanulók számára, valamint mentori programmal segítik őket a 4 éves középfokú képzés során. Egy másik projekttel a Roma Oktatási Központ a macedón oktatási rendszerbe való integrálódásukat segíti elő, minél szélesebb körben biztosítva az óvodai nevelésben való részvételt. A tanárok számára az inkluzív pedagógia módszereinek megismertetése, a támogató tanár, illetve mentorprogramok indítása pedig a pedagógusok felkészítését szolgálja. Sőt, a Magyarországon már bevált „Tanoda” program megismertetése is az Alapítvány céljai közé tartozik.

4. Bosnyák kisebbség

A magukat bosnyáknak vallókat csak a függetlenség elnyerése (1991) utáni népszámlálásokon veszik nyilvántartásba Macedóniában. Ennek az a magyarázata, hogy a volt Jugoszláviában hivatalosan nem létezett bosnyák kisebbség, a Bosznia-Hercegovinában és a többi jugoszláv tagköztársaságban élő, szerb-horvát nyelven beszélő iszlám vallásúakat „muzulmánként” tartották nyilván. Számuk különösen azután növekedett, hogy a „muzulmánokat” államalkotó nemzetként ismerték el Bosznia-Hercegovinában (1968), ami Macedóniában először az 1981-es népszámláláson érzékelhető. A bosnyákok valós számának követését megnehezíti azonban, hogy az 1981-es népszámláláson a macedón nyelven beszélő muzulmánok (torbesek) egy része is „muzulmán” nemzetiségűnek vallotta magát (KISZELINOVSKI, Sz. - SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004). Ez a jelenség a 90-es években valószínűleg megszűnt, az 1994-es és a 2002-es népszámlálásokon a magukat muzulmánnak és bosnyáknak vallók összege jó közelítéssel megadja a bosnyákok valós számát. Az is megfigyelhető, hogy a két népszámlálás között közel annyival csökkent a muzulmán „nemzetiségűek” száma, mint amennyivel a bosnyákoké növekedett. (7. táblázat). Ebből arra következtethetünk, hogy a Szandzsákbán tapasztalható folyamatokkal párhuzamosan egyre erősebb a macedóniai bosnyákok nemzettudata.

Népszámlálás éve	Muzulmánok száma	Muzulmánok aránya (%)	Bosnyákok száma	Bosnyákok aránya (%)
1953	1591	0,12	-	-
1961	3002	0,21	-	-
1971	1248	0,08	-	-
1981	39513	2,07	-	-
1994	15418	0,79	6829	0,35
2002	2553	0,13	17018	0,84

7. táblázat. Muzulmán és bosnyák nemzetiségű lakosság száma és aránya Macedóniában 1953-tól 2002-ig

Forrás: Sztatiszticski godisnik na Republika Makedonija adatai alapján szerk. Hány Sz.

1991 előtt a bosnyákok számának növekedéséhez Jugoszlávia más részeiből, elsősorban Bosznia-Hercegovinából, illetve Szerbiából (pontosabban a Szandzsákból) való bevándorlás is hozzájárult. A betelepülők már a második világháborút követően máig is létező bosnyák „oázisokat” hoztak létre Szkopje, Velesz és Prilep térségében. A falvakban élő bosnyákok általában őrzik nyelvüket és etnikumukra jellemző hagyományait, a városiak azonban egyre inkább asszimilálódnak a macedón többségbe (KISZELINOVSKI, Sz. - SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004).

Bosnyák nyelvű oktatás nem létezik Macedóniában. A bosnyákok érdekeit a Macedóniai Bosnyákok Demokratikus Ligája (DLBM) képviseli. A DLBM a 2008-as választásokon egy képviselőt juttatott a macedón parlamentbe (www.sobranie.mk).

5. Vlach kisebbség

A vlachok alkotják a legkisebb alkotmányosan elismert nemzeti és nyelvi kisebbséget Macedóniában. A kisebbség eredete nem tisztázott. A legvalószínűbb elmélet szerint a romanizált trák lakosság leszármazottai lehetnek, akik a nomád életmódjuk miatt tudtak fennmaradni a szláv környezetben. Általános vélekedés szerint a balkáni őslakosság, vagyis az illírek és a trákok romanizálódott utódai (KITANICS M. 2009). Egykori szállásterületük a mai Macedónia egy részét is érintette. A térségben élő utódaik arománként nevezik meg önmagukat. A makedovlachként vagy macedonromanként is emlegetett népcsoport egy része a titói érában jugoszlávként definiálta magát a népszámlálásokon. Napjainkban bátrabban vállalják identitásukat. Kulturális és politikai szervezeteik révén próbálják erősíteni összetartozásukat. Ahogy az alábbi táblázatból is látható létszámuk emelkedést jelez, amely arra vezethető vissza, hogy többen vallják magukat vlachnak.

Népszámlálás éve	Vlachok száma	Vlachok aránya (%)
1953	8668	0,66
1961	8046	0,57
1971	7190	0,44
1981	6384	0,33
1994	8601	0,44
2002	9695	0,48

**8. táblázat. Vlach nemzetiségű lakosság száma és aránya Macedóniában
1953-tól 2002-ig**

Forrás: Sztatiszticski godisnik na Republika Makedonija, 2009 adatai alapján
szerkesztette: HÁRY SZ.

A legtöbben a 30-44 év közötti korcsoportban fordulnak elő. Köztudott, hogy a pásztorkodással foglalkozók mellett jelentős számban vannak jelen a térségben a kereskedők, értelmiségiek, akik a városi életformát követik. A legnagyobb vlach közösségek Stip, Krusevo, Bitola és Sztruga városokban élnek, de kisebb arányban megtalálhatók Veles, Kocani, Ohrid, Gevgelija, Kumanovo településein is. Kulturális központjuk Krusevo, ahol a város lakosságának 10,5 %-t képezik a hivatalos statisztikák szerint. A korábban a macedón-görög határ mentén falvakban élők (akik vlau/vlaszi néven nevezik magukat) napjainkra többségében a közeli városba, Gevgelijába költöztek (CSORTÁN F. 2009).

A közösségek kis létszáma és a vegyes házasságok azonban hozzájárulnak a vlachok fokozatos asszimilációjához. A vlachok a mindennapi életben a családon belül is a macedón nyelvet használják, a gyermekek az anyanyelvüket a fent említett városok, illetve Szkopje általános iskoláiban, fakultatív órákon sajátíthatják el (KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004). A törvény biztosította jogok szerint legalább 10 fő tanuló részvételével már lehetőség nyílik az anyanyelvi oktatásra. Sajnálatos módon ők is azzal a problémával szembesülnek, amely más kisebbségeket is sújtja, miszerint hiányoznak az anyanyelvi, de nem tükörfordításban készült tankönyvek.

A macedón állami televízió 1995-től hetente kétszer, a rádió pedig 1997-től naponta félórás vlach nyelvű programot sugároz. Emellett Stip, Sztruga és Kumanovo helyi rádióadói is készítenek vlach nyelvű műsorokat. Szkopjében a „Bratya Manaki” és „Pitu Guli”, Krusevo városában pedig a „Moszkopole” kulturális társaság szervez vlach zenei és költészeti fesztiválokat. Vlach műfordítók számos macedón- és világirodalmi művet lefordítottak saját nyelvükre (KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA, I. 2004). Napi sajtójuk nincs, négy kis számú folyóirat jelenik meg aromán nyelven (CSORTÁN F. 2009).

A vlach kisebbség aktívan részt vesz a politikai életben. Érdekeiket a baloldalon a Macedóniai Vlachok Demokratikus Szövetsége (DSzVM), a jobboldalon pedig a Macedóniai Vlachok Pártja (PVM) képviseli. A DSzVM jelöltjei rendre a Macedón Szociáldemokrata Szövetsége (SzDSzM), a PVM-é pedig a Belső Macedón Forradalmi Szervezet – Macedón Nemzeti Egység Demokratikus Pártja (VMRO-DPMNE) által vezetett pártszövetség listáján indulnak a parlamenti választásokon. 2008-ban 2 vlach képviselő jutott be a 120 tagú macedón parlamentbe (www.sobranie.mk).

6. Egyéb kisebbségek

A 2002-es népszámlálás adatai szerint a fentiek mellett az alábbi, 1000 főnél nagyobb létszámú kisebbségek élnek Macedóniában: horvátok (2686 fő), montenegróiak (2003 fő), bolgárok (1487 fő). Az utóbbiak valós száma vitatott, mivel sokan csak a bolgár állampolgárság, pontosabban a vízummentes utazást lehetővé tevő bolgár útlevelel miatt vallják magukat bolgárnak. (Bulgária nem ismeri el a macedón nemzet és nyelv létezését, a macedónokat bolgároknak tartja (HÁRY SZ. 2009b).)

Az oroszok (368 fő) és az ukránok (136 fő) azoknak a leszármazottai, akik az 1917-es októberi forradalmat követő polgárháború nyomán emigráltak Jugoszláviába.

A volt Jugoszlávia népei közül a már említett horvátok és montenegróiak mellett szlovének (365 fő) is élnek az országban. A macedóniai magyarok (129 fő) többnyire a Vajdaságból érkeztek a volt Jugoszlávia idején.

Rendkívül csekély számú (53 fő) zsidó él az országban, mivel 1943-ban gyakorlatilag a teljes macedóniai zsidóságot (kb. 7200 fő) deportálták. A zsidók elődei a XVI. században Spanyolországból és Portugáliából való kiűzetésüket követően telepedtek le a mai Macedónia területén, különösen Szkopje, Bitola és Stip városokban (NIKODINOVSKI, B. 2000).

Irodalom

- CSORTÁN F. 2009. Az arománok- Délkelet-Európa rejtőzködő nemzete – Limes , 2009. 1. Tatabánya pp.183-201
- HÁRY SZ. 2009a: Macedónia népességföldrajzának főbb jellemzői. In.: Balkán Füzetek No. 6. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs. pp. 41-51.
- HÁRY SZ. 2009b: Macedónia kül- és biztonságpolitikája, magyar-macedón kapcsolatok. In.: M. Császár Zsuzsa (szerk.): Balkán Füzetek [Különszám I.]. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs. pp. 70-86.
- IBRAHIMI, M. 2003. Të mësojmë shqip. Pakung, Shkup, 202 p.
- JACQUES, E. 1995. The Albanians. An ethnic history from prehistoric times to the present. McFarland, Jefferson
- KISZELINOVSKI, Sz. 2007: Isztorija na Makedonija (kratka isztorija). Menora, Szkopje, 133 p.
- KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA I. 2004: Malcinsztvata na Balkanot (XX vek). Insztitut za nacionalna isztorija, Szkopje, pp. 91-142.
- KOSZTADINOVA-DASZKALOVSKA, K. (szerk.) 2004. Szocioekonomszki diszpariteti megyu opstinite vo Makedonija, Szkopje 149 p.
- KOINOVA, M (2007): Minorities in Southeast Europe: Roma of Macedonia, CEDIME-SE, <http://www.greekhelsinki.gr/pdf/cedime-se-macedonia-roma.doc>, p. 2.
- Makedonija vo brojki 2008. Drzsaven zavod za sztatisztika, Szkopje, 2009, 48 p.
- NAJČEVSKA, M. – PETROSKA – BEŠKA, V. (1999): Between political solution and reality: Inter-ethnic relations in the Republic of Macedonia. = Helsinki Monitor, 1999. 3. no. 8-14. p.
- NAJČEVSKA, M. - SIMOSKA, E. - GABER, N. (1996). Muslims, state and society in the Republic of Macedonia: the view from within. In: NIKODINOVSKI, B. – SZTOJMILOV, A. 1999: Regionalna voena geografija na Republika Makedonija, Kniga prva [Prirodni i szocioekonomszki voenogeografszki karakterisztiki]. Niko-trejd, Szkopje pp. 161-196.
- NIKODINOVSKI, B. 2000: Osznovi na voena geografija na Republika Makedonija. Niko-trejd, Szkopje pp. 173-195.
- NONNEMAN, G., – NIBLOCK, T. – SZAJKOWSKI, B. (eds.) 2007: *Muslim Communities in the New Europe*. Pp. 75-97. Reading: Ithaca Press
- PAVLICA, B. 2004: Albanska manjina u Makedoniji – od megyuetnicskih szukoba do albanszko terorizma. In: Vojno delo, br. 1., Beograd pp. 165-187.
- Ramkoven dogovor 13. avgust, http://siofa.gov.mk/mk/dokumente/Ramkoven_dogovor.pdf
- Sztatiszticski godisnik na Republika Makedonija, 2010. Drzsaven zavod za sztatisztika, Szkopje
- Usztavot na Republika Makedonija, Szkopje, 1991
- PAP N. - REMÉNYI P. - VÉGH A. 2008. Országtanulmány: Macedónia volt Jugoszláv Köztársaság - In. Balkán Füzetek: No. 6. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs. pp.20- 41
- Sztatiszticski godisnik na Republika Makedonija 2008. Drzsaven zavod za sztatisztika, Szkopje, 2009.
- SZTAVOVI-KAVKA, I. 2002: Isztorija na Makedonija. Menora, Szkopje, 442 p.
- VÉGH A. (2009): A Nyugat-Balkán etnikai képe. In: A Nyugat-Balkán MK –KMBTK Budapest pp. 211-236
- WINNIFRITH T. The vlachs of Macedonia http://www.farsarotul.org/nl20_1.htm letöltés ideje 2011. január. 10.

Internetes források

- www.stat.gov.mk
www.yahyakemalcollege.edu.mk
www.sobranie.mk